

A viszontlátásra!

Magyar származású fotográfusok
Franciaországban

SOMOSI RITA

Budapesti Történeti Múzeum, Vármúzeum, 2019. X. 4. – 2020. I. 5.

Kertész, Brassai, Capa – emblematikus nevek, életművek, egyetemes fotótörténeti referenciák, melyeket nem lehet megkerülni. A Budapesti Történeti Múzeum új időszaki kiállítása, az *Au revoir!* olyan magyar származású fotográfusok bemutatására vállalkozott, akiknek alkotói munkássága az 1920-as évektől napjainkig leginkább Franciaországhoz köthető. A főként francia köz- és magángyűjteményekből összeválogatott, harminc fotográfus különböző periódusaiból kiragadott kétszáz vintage kópia – köztük eddig soha nem publikált képek – személyes tárgyakkal és kontaktmásolatokkal kiegészítve egy eddignél szélesebb fotótörténeti ívet s egy csaknem százéves időszakot vázol elénk. A tárlat címe a kurátori intenció szerint a frankofil kapcsolódás mellett az alkotók és műveik kétpólusú létére utal.

Sok magyar értelmiségi, művész – köztük fotográfus – döntött úgy a két világháború között, hogy inspirációt és alkotói szabadságot keresve elhagyja az országot. Közülük többen már képzett fotográfusként vágtak neki a külföldi életnek Párizsban (Ergy Landau, Révai Ilka), mások a képzőművészet felől találtak rá a fotográfiára (Rogi André, Marton Ervin), míg többen Párizsban képezték magukat fotóssá (Emeric Fehér). A kiállítás előzménye a 2019-ben a kurátorok – Cserba Júlia és Cseh Gabriella – által jegyzett, *Magyar származású fotográfusok Franciaországban*¹ című kötet, mely komoly adósságot törlesztett az életművek feldolgozásával. Most a kutatásuk szűkített válogatását látjuk a budapesti tárlaton.

A kiállítás hat egységre tagolódik: *Kiindulópont, Humanista fotográfia, A fotó mint új médium, Szalon, Fotók a sajtóban, kiadványokban, nyomtatásban, Kontakt, a munkahordozó*. A nyitóterem Cseh Gabriella (a kiállítás egyik kurátora és egyben fotográfus) *Enteriörtörténetek* című sorozatának (2009)² André Kertész első párizsi otthonát³ közel életnagyságban bemutató képével és az onnan megmentett mives olajradiátorral fogad. Egyszerre fog el minket a letűnt kor iránti romantikus nosztalgia és egyfajta letargia a gyors értékvesztés miatt. Mi az, ami egy ember életéből, környezetéből megmarad? Az *Enteriörtörténetek* André

ALAIN FLEISCHER: *Keret – tükör*, 1986, brómezüstszelatin nagyítás, 60×43 cm
magántulajdon, HUNGART © 2019

Kertész és Brassai párizsi lakhelyeinek egykori és mai bemutatására vállalkozott a helyszínek múltjának és jelenének, az archív fotók nézőpontjainak feltárásával és rekonstruálásával, a jelenlegi lakókkal együttműködve. Az első teremben Kertész otthona mellett rögtön

LUCIEN HERVÉ: *Cím nélkül*, 1963, színes nagyítás, 30×20,5 cm

Lucien Hervé-hagyaték, © Lucien Hervé örököse, HUNGART © 2019

ÉTIENNE SVED: *Mutatványos majommal*, 1938 és 1944 között, brómeuzüstszelatin nagyítás, 24×17,7 cm

Nicéphore Niépce Múzeum, Ville de Chalon-sur-Saône, © Étienne Sved örököse, HUNGART © 2019

a kiállítás egyik különlegességével találkozhatunk: három nemrégiben felbukkant André Kertész-fotóval, melyek első alkalommal kerülnek bemutatásra. A 20-as években, valószínűleg Szigetbecsén készült, intim, 4×4 cm-es képeken szerelmesek, Kertész bátyja és táncosok jelennek meg. A nyitó teremben látható még Kertész *Distorsions*-sorozatának három képe és Kikről készült portréja, aki a korabeli alkotásokon is visszatérően szerepel (például Man Ray-nél is).

A kiállítás *Humanista fotográfia* című szekciójába – mely az 1930-as években Franciaországból indult feltehetően a Neue Sachlichkeit ellenreakciójaként – látásmódjukban líraibb, szubjektívebb fotósorozatok kerültek középpontban az emberrel és környezetével. Itt találjuk a riportfotózásról portréra váltó Rogi André⁴ gyakran festői portréit a korabeli művészvilág jeles alakjairól, így Dora Maarról, vagy a vidéki élet krónikásaként számon tartott Nora Dumas érzékeny életképeit, portréit a rurális élet hétköznapijairól és szereplőiről: a kötő asszonyt, a mezőőrt vagy a pipázó parasztot.

Az alkotókat a származás mellett gyakran a személyes kapcsolat is összekötötte: Nora Dumas és Ergy Landau, Lucien Hervé és Sarkantyú Illés mester és tanítványa, André Kertész és Rogi André férj-feleség voltak. Kertésznek köszönhető, hogy a tragikus sorsú Barna Anna életműve legalább töredékesen fennmaradt. Barna 1946-tól Kertészhez hasonlóan New Yorkban folytatta pályafutását, ahol később gyilkosság áldozata lett. A kiállításon szereplő, erőteljes narratívájú képein törött, elhagyatott játékbabák jelennek meg. Munkái a kortársaiéhoz képest sokkal személyesebb megközelítést és pszichoanalitikus olvasatot (is) sejtetnek.

Egy ilyen válogatásból nem maradhatott ki persze az 1924 februárjában Párizsba kiköltöző Brassai sem, aki 1926-ban a Montparnasse-on ismerte meg André Kertészt, s informálisan a tanítványa lett. 1932-ben megjelent a nagy sikerű albuma, a *Paris de nuit*, ami egy életen át tartó feszültséget generált kettejük között, mivel a városi éjszaka témáját mindkét fotós a magáénak tulajdonította. Brassai Picassóval való barátságának itt egy kép állít emléket, de a fotós alakja több kiállított munkán is feltűnik, így Dalí és Gala portréján a háttérben álló tükörben vagy a Kiki de Montparnasse-szal készített kettős portrén. A kiállítás meghatározó egysége a korabeli miliőt megidéző kék falú, portrékkal és aktokkal díszített szalon, ahol a tematikus rendezésnek köszönhetően keveredik a pályatársak életműve s így a korra jellemző esztétikai-kultúrtörténeti jellemzők, valamint az egyéni szemléletmódok, megközelítések is markánsabban megmutatkoznak.

Az 1928-ban indított *VU* magazin, melynek gerincét a képriportok adták, számos magyar alkotót foglalkoztatót, így Rogi André-t, Nora Dumast, Lucien Hervét, Ergy Landaut vagy éppen Robert Capát, aki a magazinban először egy képes folytatásos regény szereplőjeként jelent meg bumerángos ausztrál gyilkosként. A kiállítás egyik legmegrendítőbb képe⁵ a romok árnyékában újrainduló berlini életről szintén Capához fűződik, de hasonlóan megrázó erejű Almásy Paul felvétele egy 1978-as angolai orvosi ellenőrzésről. A záró kontaktszekció izgalmas betekintést kínál az alkotói folyamatokba, gondolatokba, a komponálás fázisainak, nézőpontok váltakozásának és a képkiadvások apró eltéréseinek végigkövethetősége által.

A kiállítás nem áll meg a már jól ismert életművek bemutatásánál, hanem mellettük vagy azokból kiindulva a kevésbé ismert pályatársak és munkáik együttes és közel egyenrangú prezentálása által egy szélesebb

CSEH GABRIELLA: *Enteriörtörténetek (részlet), André Kertész párizsi lakása, rue de Cotentin, 1931-36, 2015, giclée-nyomat, 26×74 cm*

Archív kép forrása: Médiathèque de l'architecture et du patrimoine – André Kertész hagyatéék archívuma, © Cseh Gabriella, HUNGART © 2019

(fotó-) történeti és esztétikai ív megrajzolására vállalkozott. Azonban a kevésbé ismert életműveknek csak egy-egy kisebb egységét mutatja be, így több esetben jelenlétük inkább csak egy állítás, miszerint ők is a közreműködői voltak ennek az időszaknak és szcénának. Az egyéni életművekhez – talán André Kertészt leszámítva – nem kerülünk sokkal közelebb, de egy ilyen léptékű csoportos kiállítás erre nem is adhatott volna teret. A jó szemmel válogatott képek ellenére a többnyire szerzők szerinti tagolás elhatárolódó kis egységekként mutatja be az életműveket, amelyet leginkább a szalonszekció tematikus

rendezése tudott oldani. A kiállítás célkitűzése sikeresnek tekinthető, mégis kérdéses, hogy utólag mennyire lehet majd a kutatás és a kortársak által kevésbé ismert életműveket kanonizálni.

Jegyzetek

- 1 Cserba Júlia: *Magyar származású fotográfusok Franciaországban az 1920-as évektől napjainkig* (Cseh Gabriella közreműködésével), Corvina Kiadó, Budapest, 2019.
- 2 A sorozatról bővebben Böröczfy Virág: *Szellemeket látni. Cseh Gabriella párizsi enteriörtörténeteiről, Fotóművészet*, 2015/4.
- 3 Rue de Vanves, 5.
- 4 Rogi André (Klein Rózsi, 1905–1970). Fiatalon került Párizsba, ahol André Kertész tanította fényképezni, majd 1928-ban elvette feleségül. Nála tanult Capa laborálni.
- 5 Robert Capa: *A szörnyűségeknek vége van, a németek kezdenek visszatérni a boldogabb élethez*. Németország, 1945, 34,6×27,2 cm, korabeli brómezüstszelatin nagyítás, Bibliothèque nationale de France.

RÉVAI ILKA: *Éva, 1920-as évek második fele, brómezüstszelatin nagyítás, 22,8×17 cm*

Kajdi Csaba tulajdona, © DR, HUNGART © 2019

STEI CHALON: *Lily, 1934, brómezüstszelatin nagyítás, 22,9×15,4 cm*

Nicéphore Niépce Múzeum, Ville de Chalons-sur-Saône, © Mme Nicole Bajolet Steiner, HUNGART © 2019